

L'ANY 2000: TREMENDUM ET FASCINANS

Francesc Xavier Marín

La proximitat de l'any 2000 genera, en algunes mentalitats, sentiments contraposats, alhora de fascinació i de temor, atributs que tradicionalment havien estat atribuïts a les realitats sagrades. Aquest article mira de mostrar com, des que l'home és home, ha estat preocupat pel pas del temps i per com aquest decurs afecta el sentit de l'existència humana. Tanmateix, malgrat aquesta preocupació universal, els símbols que s'han emprat per expressar l'afany d'aturar el temps difereixen notablement a Occident i a Orient

"El destino de una época cultural que ha degustado el árbol de la ciencia, es el de tener que saber que no podemos deducir el sentido de los acontecimientos mundiales del resultado de su estudio, por muy completo que éste sea. Por el contrario, debemos ser capaces de crearlo por nosotros mismos. también tiene que saber que los ideales nunca pueden ser el producto de un saber empírico progresivo".

Max Weber. Sobre la teoría de las ciencias sociales.

1.- Un exemple més d'etnocentrisme

Era d'esperar que, a mesura que ens apropéssim a la rodona xifra de l'any 2000, augmentarien els discursos apocalíptics. De fet, és una ocasió ideal per als qui creuen que la fi del món s'acosta. O, per dir-ho amb rigor, és l'oportunitat esperada per als qui destaquen precisament per la manca de rigor. Cartes i més cartes als diaris discutint si el segle XXI comença l'1 de gener del 2000 o l'1 de gener del 2001. Tant se val les opinions dels experts que, de forma unànime, es decanten pel 2001: hi ha gent disposada a desitjar-se al més aviat possible bon final d'any, final de segle i final de mil·lenni. Els són absolutament indiferents les reflexions sobre el desconeixement dels romans de la xifra "zero" (invent dels àrabs) i, no

cal dir-ho, prescindeixen absolutament del fet que sapiguem amb certesa que Jesús va néixer en una data indeterminada entre el 6 i el 4 a. C., de manera que ja fa anys que hem traspassat el 2000...

Puerils lectors de les profecies de Nostradamus; estrafojaris modistes que prediuen la destrucció de París coincidint amb l'eclipsi del passat 11 d'agost; impresentables mags que descobreixen meravel·lats que 1999 a l'inrevés és 6661, la xifra de la Bèstia (666) i la xifra de Déu (1); llunàtics astròlegs que veuen vés a saber què ens els astres; extravagants economistes (Gérard Bodson) que troben senyals del més enllà en el fet que el valor de l'euro en francs sigui de 6,66... Tot un circ de personatges que, d'una manera o altra, també formen part de la cultura de la fi de segle.

Amb la benevolència que el caracteritzava, fa 50 anys, Mircea Eliade veia en aquests fenòmens una mostra de la reacció contra el racionalisme, el positivisme i el cientisme del segle XIX. Llavors, Eliade observava que aquest descobriment del valor dels símbols no era mèrit de l'època moderna, sinó l'orientació general d'Europa fins al segle XVIII i patrimoni connatural de totes les cultures extraeuropees. Encara més, creia que una felïç casualitat havia fet que Occident redescobris el valor cognoscitiu dels símbols en el moment en què no és ell sol qui fa la història. Segons l'autor romanès, si Europa no volia enclaustrar-se en un provincialisme estèril tenia l'obligació de comptar amb altres vies de coneixement, amb altres escales de valoracions diferents de la seva. En aquest sentit, tots els descobriments sobre l'irracional i l'inconscient havien de servir indirectament a Occident per tal de preparar-lo per a una comprensió més viva i profunda de les cultures extraeuropees i, en definitiva, per al diàleg amb els altres pobles.

Malauradament, les expectatives d'Eliade no s'han acomplert. Quants europeus s'han parat a pensar que hi ha altres maneres de computar el temps diferents de la nostra i que, per tant, ni de bon tros arreu del món celebraran ara l'arribada de l'any 2000? A quants europeus els interessa de debò saber que els jueus viuen en l'any 5.760, els budistes en el 2.126 i els musulmans en el 1419? Només a causa de la globalització anivelladora i destructora de tot allò que no és occidental, tot el món celebrarà ara el canvi de mil·lenni. Lamentable!

Marcel Mauss, en una comunicació presentada el 10 de gener de 1924 a la Société de Psychologie, va constatar que la psicologia i la sociologia haurien d'ajuntar els seus esforços per fer un estudi sobre el fenomen que, segons el seu parer, millor definia el segle XX: l'espera que dona sentit a l'existència humana i els desencisos que la història provoca a

les il·lusions dels individus i de les col·lectivitats¹. Per desgràcia, Mauss no va poder dur a terme aquest estudi, del qual només ens en va deixar un preciós títol: "Els homes de l'espera". El 1969, però, Henri Desroche va publicar un estudi titulat "*Dieux d'hommes. Dictionnaire des Messianismes et Millénarismes de l'Ère chrétienne*"². Aquesta obra, concebuda com a treball preparatori d'un llibre de major extensió que mai no va enllestir, inclou un esborrany sobre la gènesi dels moviments messiànics, els cicles messiànics, les tipologies del messianisme, el material imaginari (xifres, figures i paràboles) del mil·lenarisme, i la categoria de fracàs messiànic. La conclusió de l'obra (en perfecta sintonia amb allò que va descobrir la fenomenologia de les religions) és que l'ésser humà de tots els temps ha desitjat abolir periòdicament la història per esborrar el passat i regenerar el Temps. Us proposo, doncs, un estudi comparatiu de com l'Occident i l'Orient pretenen arrencar l'ésser humà del temps cronològic, històric, profà, i projectar-lo simbòlicament al Gran Temps, un temps paradoxal que no pot mesurar-se perquè no està constituït de durada.

2.- L'abolició del Temps segons el mil·lenarisme d'Occident

El mil·lenarisme és el conjunt de creences relatives a un regne terrenal de Crist i els seus escollits, que ha de durar mil anys (entesos literalment o simbòlicament) i que precedirà el judici final³. Els especialistes coincideixen a afirmar que la base dels moviments mil·lenaristes de tots els temps cal buscar-la en una interpretació fonamentalista d'Apocalipsi 20, 1-7⁴. Amplis sectors de l'Església primitiva occidental, fins al segle IV, van llegir de manera radical aquest passatge, en continuïtat amb la tendència escatològica jueva (renovacionista o revolu-

1 Mauss acaba la seva ponència, titulada "Rapports réels et pratiques de la psychologie et de la sociologie" amb aquestes esperançades paraules: "Si l'un de vous, messieurs, voulait bien nous éclairer sur des faits de ce genre, je ne croirais pas avoir ce soir abusé de votre attente et vous auriez comblé la mienne".

2 Editorial Mouton. Paris - La Haye. D'aquesta obra, només se'n va fer un tiratge de 100 exemplars numerats destinats als col·laboradors del diccionari.

3 "On a défini le messianisme comme essentiellement la croyance religieuse en la venue d'un Rédempteur qui mettra fin à l'ordre actuel des choses, soit de manière universelle, soit pour un groupe isolé et qui instaurera un ordre nouveau fait de justice et de bonheur. Pratiquement, le terme messianisme revêt souvent une signification voisine du terme "millénarisme", le millénarisme étant le mouvement socio-religieux dont le messie est le personnage. Les deux concepts, en tout cas, impliquent une liaison essentielle des facteurs religieux et des facteurs sociaux, du spirituel et du temporel, des valeurs célestes et des valeurs terrestres, aussi bien dans le désordre, dont ils préconisent l'abolition, que dans l'ordre nouveau dont ils annoncent l'instauration. A la différence du prophète, qui se réclame seulement d'une mission reçue de Dieu, ou de l'Ange surnaturel suprême, la messianité implique un lien d'identification plus poussé avec ce Dieu, généralement un lien de parenté: si le prophète est uni au Dieu par un lien électif, le messie est uni à Dieu par un lien natif". Henri Desroche. *Dictionnaire des Messianismes et Millénarismes de l'Ère Chrétienne*. Mouton, Paris - La Haye, 1969. p.7.

4 "Després vaig veure baixar del cel un àngel, que duïa a la mà la clau dels abismes i una gran cadena. L'àngel va agafar el drac, la serp antiga, que és el diable i Satanàs, i l'encadenà per mil anys; el va llençar als abismes, on el tancà amb clau i segellà la porta perquè no enganyés més els pobles fins que es complissin els mil anys. En acabat, caldrà que sigui deslligat per poc temps. Aleshores, vaig veure uns trons, on es van asseure tots aquells qui han rebut el poder de judicar. Vaig veure les ànimes dels qui havien estat decapitats per haver donat testimoni de Jesús i per haver anunciat la paraula de Déu; tots aquests s'haurien negat a adorar la Bèstia i la seva estàtua, i a portar el seu encuny al front o a les mans. Van tornar a la vida i regnaren amb el Crist durant mil anys. Els altres morts no han de revivre abans de complir-se els mil anys. Aquesta és la primera resurrecció. Felços i sants els qui tinguin part en aquesta primera resurrecció! La segona mort no té cap poder damunt d'ells: seran sacerdots dedicats a Déu i al Crist i regnaran amb ell durant mil anys. I quan s'hauran complert els mil anys, Satanàs serà desencadenat de la seva presó".

cionista) del segle I a. C. segons la qual les promeses haurien de complir-se en un regne messiànic terrenal i nacional de durada limitada, com a estadi intermedi entre l'era present i el regne etern de Déu ⁵: *"No hay nada en los capítulos precedentes (ni siquiera Ap.5,10) que nos permita sospechar la eventualidad de semejante reinado. Además, un reinado intermedio de Cristo permanece ajeno al conjunto del NT; ninguno de los textos aducidos a este propósito (Mt 19,28; 1Cor 6,2s; 15,24; 2Tim 2,12) es una referencia indiscutible al tema. Es, pues, tanto más sorprendente ver cómo muchas generaciones cristianas se interesaron por el problema. Desde los primeros días de la Iglesia numerosos escritores cristianos (por ejemplo Papías, Justino, Ireneo, Tertuliano) entendieron Ap 20,1-6 como una afirmación de que Cristo reinaría durante mil años con sus mártires en la tierra, reinado que sería una preparación para el mundo nuevo. Hasta después de S.Agustín (De Civ.Dei, 20, 7-8) esta interpretación no fue realmente desarraigada de la enseñanza cristiana. No obstante, la expectación de ese reino milenarismo de Cristo en la tierra ha persistido en algunos sectores marginales del cristianismo (por ejemplo, Joaquín de Fiore y los fraticelli) y en varias sectas (anabaptistas, adventistas, testigos de Jehová, etc)"* ⁶. D'acord amb aquesta lectura literalista, la seqüència que s'esdevindrà a la fi del món serà la següent:

- * 1.- segona vinguda gloriosa de Crist;
- * 2.- primera resurrecció, només dels justos;
- * 3.- judici universal dels pobles, no dels individus;
- * 4.- regnat messiànic terrenal de mil anys;
- * 5.- segona resurrecció, de la resta dels homes;
- * 6.- judici final, dels individus;
- * 7.- destí etern, de premi o càstig.

A partir dels segles IV i V comença, especialment per influència de sant Agustí, una lectura recapitulacionista que s'acabarà imposant en el segle XIX, excepte en sectors marginals del cristianisme. Aquesta lectura no veu en l'Apocalipsi 20 una crònica profètica dels temps futurs, sinó una explicació simbòlica de la història amb la finalitat d'animar els cristians en temps difícils.

Agustí⁷ supera l'anomenat "mil·lenarisme moderat" segons el qual els justos, després d'una primera resurrecció, fruiran d'una felicitat espiritual, i arriba a una lectura simbólicoal·legòrica del mil·lenni com a temps que transcorre entre la resurrecció de Crist i la parusia: *"Los mil años pueden entenderse de dos maneras, a mi modo de ver; o porque esa ha de pasar en los últimos mil años, es decir, en el sexto millar, como en el sexto día, cuyos últimos años transcurren ahora para ser seguidos del sábado que no tiene tarde, o sea del reposo de los santos, que no tendrá fin. Y en este sentido llamaría aquí mil años a la última parte de ese tiempo, como un día que dura*

⁵ L.D'Aragon. Apocalipsis, en Comentario Bíblico San Jerónimo IV, Madrid, 1972, 585

⁶ Ib. 584-585

⁷ "De estas dos resurrecciones habló el mismo Juan Evangelista en el libro llamado Apocalipsis de tal modo que algunos de los nuestros, no habiendo entendido bien la primera de ellas, además la convirtieron en ciertas leyendas extravagantes" (De Civ.Dei XX, 7).

hasta el fin del mundo, tomando la parte por el todo. O se sirve de los mil años para designar la duración del mundo, empleando un número perfecto para denotar la plenitud del tiempo. El número mil es el cubo de diez, y diez por diez son ciento. Esta es una figura plana, y para hacerla sólida es preciso multiplicar cien por diez, y tenemos ya los mil. Por consiguiente, si a veces se emplea el número cien para indicar la totalidad, como cuando el Señor hizo esta promesa a aquél que deja todo por seguirle: recibirá el cien doblado en esta vida... ¿Cuánto más se usará el número mil para designar universalidad siendo el cubo de diez?. Este es el mejor sentido de aquellas palabras del Salmo: nunca jamás se ha olvidado de la alianza y de la promesa hecha para mil generaciones, o sea para todas (Ps 104, 8)"⁸.

Per tant, la lectura agustiniana, que anirà desterrant les interpretacions més radicals, estableix la següent seqüència:

- * 1.- la primera resurrecció és el nou naixement pel baptisme i l'obra de la gràcia
- * 2.- la presó de Satanàs és la seva derrota per la redempció de Crist;
- * 3.- el regne de Crist és l'Església en el món;
- * 4.- els mil anys són una durada simbòlica;
- * 5.- l'alliberament en el temps final significa les darreres persecucions de l'Església provocades per Satanàs;
- * 6.- la segona resurrecció és la revivificació corporal a la fi del món.

Sant Tomàs, per la seva banda, donarà per bona la interpretació al·legòrica de Sant Agustí i es fonamentarà en la seva autoritat per fer-ne una relectura: "*Con motivo de estas palabras algunos herejes, como refiere San Agustín, afirmaron que la primera resurrección venidera sería la de los muertos para que reinen con Cristo en la tierra durante mil años; por eso fueron llamados kiliastas, equivalente a milenarios. Por eso San Agustín, en el lugar citado, demuestra que dichas palabras se han de entender de otro modo, o sea referidas a la resurrección espiritual por la que los hombres resucitarán del pecado mediante el don de la gracia. Mas la segunda es la de los cuerpos. El Reino de Dios es la Iglesia, en la que reinan con Cristo los mártires y también otros elegidos, tomando la parte por el todo. O bien puede decirse que reinan todos con Cristo en la gloria, aunque se hace especial mención a los mártires, pues principalmente reinan muriendo, ellos que hasta la muerte lucharon por la verdad. Además, la palabra milenio no se refiere a un número determinado de años, sino que designa todo el tiempo presente en el cual reinan actualmente los santos con Cristo. Porque el número mil designa mejor que el cien lo universal; pues cien es el cuadrante de un denario, mientras que mil es un número entero resultante de la doble suma de un denario, porque diez veces diez por diez veces son mil. Asimismo se dice en el salmo: de la palabra que dio a mil generaciones, es decir, a todas (Ps 104, 8)"⁹.*

⁸ De Civ. Dei XX,7

⁹ Summa Theologica XVI supp q.77a. et 4.

Aquesta superació del radicalisme, convalidada per sant Tomàs, mai no va ser total en el cristianisme. En alguns sectors va rebrotar el fonamentalisme literalista durant l'edat mitjana: menció especial mereixen els corrents emparentats amb Joaquim de Fiore i G. de Borgo S. Donnino. El missatge central de Joaquim de Fiore és l'anunci d'un imminent adveniment de l'Esperit precedit d'un apocalipsi final. En les seves obres divideix la història en tres èpoques:

* a.- des d'Adam fins al rei Ozies, passant per Abraham. Aquest període, el precursor del qual és Moisès, constitueix el regne del Pare i ve marcat pel predomini del matrimoni;

* b.- des d'Ozies fins al 1260, passant per Jesús. Aquest segon període, el precursor del qual és Joan Baptista, és el Regne del Fill i l'estament que hi predomina és el clergat;

* c.- des de 1260 en endavant serà el Regne de l'Esperit, la llavor del qual va posar sant Benet. El seu precursor és Elies, i l'estament hegemònic serà el monacat com al més apropiat per governar una època de predomini de l'esperit pur, una nova era d'espiritualitat i confraternitat ¹⁰.

El Comentario Bíblico San Jerónimo diu referint-se a tot aquest ball de xifres: *"Hasta la fecha no se ha dado ninguna explicación satisfactoria. Entre las numerosas interpretaciones de este pasaje (Ap 20), la de San Agustín es la que ha logrado mayor aceptación: los mil años representan toda la Historia de la Iglesia, triunfante y militante, en el cielo y en la tierra, desde la resurrección de Cristo hasta la parusía. La primera resurrección se refiere a la transición de la muerte en el pecado a la vida en la fe".*¹¹

Malgrat això, mai no ha existit plena unanimitat. En una interessant entrevista a Jean Delumeau, catedràtic de "Mentalitats religioses de l'Occident Modern" al Collège de France ¹², mostra com a l'entorn de l'any 1000 no es van donar, en absolut, les pors que ens volen fer creure els qui presenten una imatge obscurantista de l'edat mitjana. Si bé és cert que era un món en plena reorganització política i econòmica, encara sota el xoc de les grans invasions, també és cert que la gent de l'època rarament coneixia la seva edat. La majoria ignorava en quin any es trobava. De fet, cada territori comptava el temps a partir de la coronació del seu propi rei. Per tant, dir que esperaven amb gran angoixa la fatídica vinguda de l'any mil sembla inversemblant.

La llegenda de la por a l'any mil començà a finals del segle XV, en ple Renaixement. El seu responsable va ser Michelet, que va establir una oposició simplista entre l'edat mitjana i el Renaixement. Però el Renaixement no va ser només un

¹⁰ Els franciscans anomenats "espirituals" van seguir el mil·lenarisme de J. de Fiore. El 1260 G. Segarelli començà a predicar l'apocalipsi i la fi del papat, i va reunir un bon nombre de deixebles. Cremat el 1300, els seus seguidors es reuniren al voltant de Frai Dulcino, que anuncià per a 1303 el començament del Regne de l'Esperit. Una curiosa recuperació de les teories mil·lenaristes de J. de Fiore es troben en les darreres obres d'Eugenio Trias, especialment a "La Edad del Espiritu" i a "Pensar la Religión".

¹¹ J.L.D'Aragon. op.cit. 585

¹² L'Express, 23 de setembre de 1999, p.10-13.

temps de plàcid creixement; va ser també l'era de les guerres de religió i de la caça de bruixes. A Occident, el període més gran de pors apocalíptiques se situa entre 1348 (començament de la pesta negra) i 1648 (pau de Westfàlia). En realitat, potser, quan Luter i els reformadors (sobretot Thomas Múnzer) tractaven el papa d'"Anticrist" i a Roma de "moderna Babilònia" proposaven abandonar una església que l'imminent judici final condemnaria.

Després de la figura destacada del jesuïta portuguès António Vieira (1608-1697), màxim representant de l'anomenat "sebastianisme" que predicava al Brasil el messianisme del cinquè imperi de Crist; durant el segle XVIII, les teories mil·lenaristes es desplacen als futurs Estats d'Amèrica. De fet, no s'entén el naixement d'aquest país ni la seva mentalitat sense tenir en compte aquest component apocalíptic: en l'esperit dels seus pares fundadors, Amèrica, en tant que nova terra promesa, aportaria al món els mil anys de felicitat promesos.

Arribem així al moment més espectacular de recuperació de les doctrines mil·lenaristes: és l'anomenat "Gran Despertar" a Amèrica del Nord a mitjan segle XIX. Aquest mil·lenarisme es cova en els moviments de santedat de tipus conversionista que van brollar en els territoris fronterers de l'Oest americà, encoratjats pel presbiterianisme i el metodisme. La inseguretat que provocava la "situació de frontera" davant del desconegut i el sentiment de llunyania i abandonament per part de les institucions religioses provocà un doble moviment fonamentalista: tornar a allò que es creia genuí d'una religiositat que consideraven que s'havia adulterat, i posar en relleu, com a objectiu central de la fe, un element que provoqués una potent commoció emocional i obligués a una radical elecció fideïsta a canvi d'un indestructible sentiment de seguretat en la pròpia salvació. Aquest mil·lenarisme del Gran Despertar cristal·litza al voltant de tres moviments: els Mormons, els Adventistes i els Testimonis de Jehovà.

* a.- **J. Smith (1805-1843)**, el fundador dels mormons que va tenir visions apocalíptiques continuades des dels 15 anys, creia fermament en la restauració literal d'Israel a Amèrica i en el regnat mil·lenari de Crist sobre la terra. La seqüència de l'apocalíptica mormona és la següent¹³ :

- * 1.- mort de tots els individus;
- * 2.- entrada en el món espiritual on hi ha una segona oportunitat salvífica;
- * 3.- primera resurrecció, només dels justos;
- * 4.- establiment de la Nova Sió a Amèrica i regne de la pau de Crist durant un mil·lenni;

¹³ L'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies (nom oficial dels mormons) ha patit diversos cismes a causa del fracàs de les prediccions apocalíptiques. Entre els grups més coneguts cal mencionar l'Església Reorganitzada de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies (Josefites), l'Església de Jesucrist (Bickertonians), l'Església de Jesucrist (Cutlerites), l'Església de Crist-Temple de Lot i l'Església de Crist amb el Missatge d'Elies (Dravesites). Hi ha, a més, les anomenades "esglésies irvingites" (Església Catòlica Apostòlica, Església Neopostòlica) un moviment que comparteix amb els mormons l'aproximació restitutionista als orígens cristians.

- * 5.- segona resurrecció, de la resta dels éssers humans;
- * 6.- dia del judici final;
- * 7.- destí definitiu de la humanitat: salvació o condemna.

* b.- **W. Miller** (1782-1849) va començar a pronosticar la segona vinguda de Crist l'any 1830. A partir de la lectura de Daniel 8,14, interpretant els dies com a "dies profètics" que ell entenia com a anys, i prenent com a data per al compte enrere el 457 a. C. (quan es va donar l'ordre de reconstruir Jerusalem), va anunciar la fi del món per a l'1 de març de 1843. Nous càlculs van situar la fi el 21 de març de 1844. Els fracassos successius de les prediccions van fer que molts seguidors abandonessin el moviment. S. S. Snow va intentar resoldre la situació tot llegint Mt. 25,6: la mitja nit profètica equivaldria a mig any i, per tant, Crist es retardaria com a màxim fins al 22 d'octubre de 1844. L'endemà, H. Edson i E. Gould Harmon van ajudar a passar el mal tràngol amb el relat d'una visió en la qual Crist arribava al peu d'un altar al cel. El càlcul no era equivocacat: Crist s'havia desplaçat, però no a la terra, sinó al cel. Posteriorment, van anunciar també la fi del món per al 1854 i al 1873.¹⁴

* c.- **Ch. Taze Russell** (1852-1916), fundador dels Testimonis de Jehovà, va començar predient la fi del món per al 1874. A partir de la lectura de Lc. 21,24 interpreta que el "temps dels gentils" comença amb la conquesta de Jerusalem per Nabucodonosor el 606 a. C; la seva durada s'obté llegint Lev 26,18 i Dan. 4,13.20. Com que per a Russell un "temps" és un període compost de 360 anys (seguint Ez. 4,6) resulten 2520 anys, i anem a parar al 1914¹⁵. De manera significativa entre 1874 i 1914 hi ha 40 anys, que van ser interpretats com un temps de preparació. El cas és que, d'acord amb les teories de Russell, la batalla d'Armagedon que havia de destruir els poders gentils segons Ap. 20,1-4 va coincidir amb l'inici el 1914 de la Primera Guerra Mundial. Sigui com sigui, els Testimonis de Jehovà han anat proporcionant altres dates per a la fi del món: 1918, 1925, 1975, 1985...¹⁶

Una recuperació amb força èxit de les idees mil·lenaristes del "Gran Despertar" es troben en el New Age. La "conspiració d'Aquari" ideada per Marilyn Ferguson s'interessa per l'astrologia a partir de la lectura literalista de Lc. 21,25a. La història quedaria dividida en grans èpoques a partir de la noció astrològica d'"any còsmic": temps que tarda la prolongació de l'eix de la terra a recórrer els

14 La data de 1843-1844 ja havia estat anunciada el segle XVIII (a partir de la lectura de Dan 8,14) per l'anglès J. Aquila Brown, l'americà W. Cummins Davis, i el mexicà J.M. Gutiérrez. El fracàs de les prediccions va fragmentar el moviment en nombrosos grups entre els quals destaquen els Adventistes Evangèlics, els Adventistes del Setè Dia, la Unió de la Vida i de l'Advent; l'Església Cristiana Adventista; l'Església de Déu Universal, l'Assemblea de Jahvé, els Davidians, les Missions Cristianes Internacionals Adventistes del Setè Dia...

15 Cal notar que Jerusalem va ser presa dues vegades, entre 598-597 a. C., i el 587 a. C, i que van haver-hi tres deportacions: 698-597, 587, 582. En cap cas, els anys 606-607 no tenen cabuda en la història de les conquestes o deportacions de Jerusalem. Per altra banda, sembla clar que, per a Lluç, la caiguda de Jerusalem es referia a la de l'any 70 d. C. i no a la de 587 a. C.

16 També els Testimonis de Jehovà han patit l'escissió del seu moviment. Entre els grups de més renom, cal citar l'Església Cristiana Mil·lenarista, el Moviment Missioner Interior Laic, els Estudiants Bíblics de l'Aurora, la Comunitat de Goshen, l'Institut de Piramidologia, els Amics de l'Home, Kitawala...

12 signes del zodíac. Així, tot seguint cicles de 25.268 anys, hauríem passat successivament per l'era de Taure, amb l'hegemonia de les religions de culte al toro; l'era d'Àries, amb l'hegemonia del judaisme; l'era actual de Peixos amb el predomini del cristianisme ¹⁷ i, finalment, l'esperada era d'Aquari que es caracteritzarà per una nova religiositat.

Un primer problema és que el zodíac astrològic no coincideix amb l'astronòmic. L'astrològic es redueix als 12 signes que s'han independitzat de les constel·lacions a causa del fenomen de la precessió dels equinoccis. Els astròlegs no es posen d'acord en els graus que cal prendre a una banda i a l'altra de l'eclíptica (el moviment aparent del sol en un sistema geocèntric), que oscil·la entre 8 i 17 graus. Això implica que el zodíac astrològic deixa fora dues constel·lacions que entren en aquest segment (la d'Ophiucus i la de Cetus) i que, com que el zodíac ja no es divideix en 12 sectors iguals, el sol passa a Ophiucus (entre Libra i Escorpí) el doble de temps que a Escorpí...

A això cal afegir que, causa de la precessió dels equinoccis, els signes del zodíac ja no es corresponen a la constel·lació astrològica originària establerta el segle V a. C. La precessió es deu al fet que l'eix de la terra descriu un con cada 25.800 anys en el sentit contrari al de la rotació del planeta. Per tant, la seva prolongació vers l'eclíptica és variable. En els cinc segles transcorreguts des de la invenció del zodíac fins a la seva inclusió en l'Almagest de Ptolomeu ja s'havia produït un retrocés considerable. Avui hauríem de comptar amb 35 graus de retard, és a dir, una mica més d'un signe del zodíac. D'aquí es dedueix també que el sol no roman el mateix temps en cada constel·lació astronòmica, ni tampoc la prolongació de l'eix de la terra. Això invalidaria completament la pretesa coincidència dels "mesos" de l'any zodiacal amb els de l'any sideral.

Malgrat això, segons els càlculs astrològics dels "conspiradors", la nova era començarà amb l'entrada del sol a Aquari l'any 2160 i acabarà el 4320. Piscis, temps de lluites, oposicions, tensions polítiques i religioses que abastaran des de l'any 1 fins al 2160, deixarà lloc a una època de prosperitat, pau i harmonia universal. Altres "conspiradors", però, defensem que vam entrar a l'era d'Aquari el 2 de febrer de 1993 a les 9,12 p. m., quan Urà i Neptú es trobaven a 19 graus de Capricorn...

3.- Tècniques d'Orient per a regenerar el Temps

Segons el Brahmapurāna, la unitat de mesura del cycle temporal més petit és el *yuga* ("edat"). Un *yuga* va precedir d'una albada i seguit d'un capvespre, que els uneixen amb els *yuga* immediatament anteriors i posteriors. Un cycle temporal complet (*mahâyuga*) es compon de quatre "edats" de durada desi-

17 En grec "ichthys" (peix) és l'acròstic de "Jesús Fill de Déu Salvador"

gual: la més llarga situada al començament del cicle i la més curta en la seva conclusió. Els noms d'aquests yuga estan presos de les jugades de daus. Així, com que la jugada guanyadora consisteix a treure un quatre (símbol de totalitat, plenitud i perfecció en la tradició hindú), el primer yuga es diu *Krta yuga* (del verb *kr*, "fer", "realitzar") que significa l'"edat completa". El *krta yuga* és l'edat perfecta, aquella on regnen la justícia, la felicitat, l'opulència; per això, se l'anomena també *satya yuga*, l'"edat real, autèntica". Durant el *krta yuga*, l'ordre de l'univers (*dharma*) es respecta en la seva integritat: l'ésser humà encarna a la perfecció la norma còsmica, la seva existència és arquetípica, paradisiaca. L'edat següent, el *tretâ yuga* (tríada, presenta ja una degeneració: l'ésser humà només segueix els tres quarts del *dharma*. El senyit del deure ja no és espontani, sinó que ha d'ésser après; és una època marcada pel treball, el sofriment, la mort i tota mena d'alteracions socials. Amb el *dvâpara yuga* (edat caracteritzada pel dos), sobre la terra només subsisteix la meitat del *dharma*: predominen els vicis i les desgràcies, i la vida humana s'escurça de manera considerable. Finalment, en el *kali yuga* (edat dolenta) només queda un quart de *dharma*. El terme *kali* significa el dau amb un sol punt, la jugada perdedora. *Kali* significa també "disputa, discòrdia". En el *kali yuga*, la humanitat assolix el punt extrem de desintegració. Segons el *Visnu Purana IV*, 24 els símptomes del *kali yuga* són l'afany per la propietat privada, la riquesa, la passió desordenada, la mentida i els rituals buits d'espiritualitat. No cal dir que, per als hindús, ja fa mil·lennis que vivim en el *kali yuga*¹⁸.

És evident que, en tota aquesta qüestió, té una gran importància poder calcular la durada de cadascun d'aquests quatre yuga; i, al capdavant, tot depèn del valor que es doni als anys, és a dir, de decidir si es tracta d'anys humans (360 dies) o anys divins (cada un dels quals comprèn 360 anys). Segons *Manu I*, 69ss i el *Mahâbhârata III*, 12, 826, el *krta yuga* dura 4.000 anys, més 400 anys d'albada i 400 de crepuscle; el *tretâ yuga* dura 3.000 anys; el *dvâpara*, 2000 i el *kali yuga*, 1000, cadascun d'ells amb les albaides i crepuscles corresponents. Un cicle complet (*mahâyuga*) comprèn, per tant, 12.000 anys. Com que el pas d'un yuga a un altre té lloc en el decurs d'un "crepuscle" que assenyala la "foscor" del *dharma* a l'interior de cada etapa, el yuga en què actualment ens trobem, el *kali yuga*, és anomenat també l'"edat de les tenebres". Amb un interessant joc de paraules es posa en relació aquest yuga amb la deessa *Kâlî* (és a dir, "la Negra"), l'esposa del déu *Shiva*, nom emparentat amb el terme sànscrit *kala* ("temps").

Un cicle complet (*mahâyuga*), acaba amb una dissolució (*pralaya*), que es repeteix de forma radical (*mahâpralaya*, "La Gran Dissolució") a la fi de cada cicle mil·lenari. Els 12.000 anys d'un *mahâyuga* s'han de considerar com a "anys divins", cada un dels quals de 360 anys de durada, cosa que dona un total de 4.320.000 anys per cada cicle còsmic. Mil *mahâyuga* constitueixen un *kalpa* ("forma"). I 14 *kalpa* són un *manvantâra*...

En el cas del budisme funciona una lògica anàloga. El budisme accepta com a unitat de mesura bàsica el kappa. També aquí la decadència progressiva de la realitat se simbolitza mitjançant la disminució contínua de la durada de la vida humana sobre la terra. Segons Dīghanikāya II, 2-7, en l'època del primer Buda (Vi-passi, fa 91 kappa), la vida humana durava 80.000 anys; en la del segon Buda (Sikhī, fa 31 kappa), de 70.000 anys... El setè Buda, Siddharta Gautama, va aparèixer quan la vida humana només durava 100 anys.

De tot plegat, l'important (a més a més del desgast metafísic de la vida humana i del mite de la perfecció dels orígens) és el caràcter cíclic del temps còsmic. Es tracta d'una repetició indefinida del mateix fenomen (creació-destrucció-nova creació) anunciat en cada yuga, però completament realitzat en cada mahâyuga, fins arribar a un ragnarök (destrucció definitiva que té lloc en el mahâpralaya al final de cada kalpa) on cada forma d'existència retorna a la prakrti original indiferenciada. En aquest sentit, en la perspectiva del Gran Temps, tota existència és precària i il·lusòria, és irreal perquè és efímera. En definitiva, d'aquest cicle repetitiu que és la manifestació còsmica de la Mâyâ (il·lusió), l'ésser humà només en pot sortir a través de tècniques espirituals. El vedantin, el rsi, el yogi, el sâdhu han descobert que, per alliberar-se de la il·lusió del temps, només hi ha una via: buscar la Realitat Absoluta. El símbol més habitual per expressar aquesta ruptura de nivells i l'entrada en la il·luminació és el de "passar pel tall de la navalla" (Katha Upanishad III, 14). Si per al pensament hindú la condició humana es defineix per l'existència de contraris, l'alliberament només pot equivaler a un estat que superi els contraris ¹⁹.

Es possible desfer-se dels lligams de la Mâyâ quan no es creu en la realitat de les formes que neixen i desapareixen el temps, que no són vertaderes perquè no tenen substància. Hi ha dues maneres d'assolir aquest objectiu. En primer lloc, tal com predica Krishna en el Bhagavad-Gîtâ 5, a través de la phalatrnavairâgya, és a dir, la renúncia al fruit de les pròpies accions però no a l'acció en si mateixa. En aquest cas, l'important no és renunciar a la situació històrica que ens ha tocat de viure, bo i esforçant-nos per no perdre la perspectiva del Gran Temps. En segon lloc, per la via contemplativa, renunciant al món i practicant l'ascesi i les tècniques místiques. La lògica d'aquest sistema és clara: aquest món il·lusori i passatger, el món del sâmsara, el món del dolor i de la ignorància, es desenvolupa sota el signe del temps; per tant, l'alliberament d'aquest món i l'assoliment de la salvació equivalen a un despreniment del temps còsmic.

Possiblement, el budisme hagi dut fins a l'extrem les intuïcions hindús sobre la irrealitat ontològica de la realitat temporal. Buda ("Aquell el pensament del qual és estable", Dīgha Nikâya II, 157) és el model que revela el camí del Nirvana, l'etern present de l'èxtasi, la immobilitat, la no-duració. Recordem la definició de ioga que

19 La Brhadâraṇyaka-Upanishad II, 3,1 distingeix dos aspectes de Brahman: el corporal i l'incorpori, el mortal i l'immortal, el fix i el mòbil. La Maitrī Upanishad VII, 11,8, per la seva banda, precisa aquesta bipolaritat de Brahman com a Temps i Sense-Temps (kālaç-cākalaç-ca). És a dir, el Temps i l'Eternitat, dos aspectes d'un únic Principi (Brahman), on coincideixen el nunc fluens i el nunc stans.

dóna Patañjali al començament del Yoga-Sûtra I,2: "El Ioga és la supressió dels estats de consciència" (yogah cittavrttinirodhah). El iogui és aquell qui atura el seu flux mental, aquell per a qui no corre el temps i viu en un perpetu nunc stans. L'instant present es diu en sànscrit ksana, que significa també "instant favorable". Buda aconsella no perdre el moment propici (Samyuta Nikāya VI, 126) perquè la il·luminació és instantània (eka-ksanābhisambodhi). Qualsevol instant, qualsevol ksana, pot esdevenir l'instant favorable de comprensió de la realitat, el moment paradoxal que suspèn la durada i ens fa passar de la ignorància a la il·luminació, de la mort a la vida, d'allò condicionat a allò absolut.²⁰

Habitualment la il·luminació instantània s'obté després d'una feixuga disciplina que comporta una tècnica de detenció del flux temporal. La més habitual és el pranāyāma, la respiració rítmica que, tot ritmant la respiració i concentrant el pensament, transforma el iogui en un microcosmos. La disminució progressiva de la inspiració i l'expiració, deixant que transcorri cada cop un interval més llarg entre els dos moments de la respiració, permet accedir a l'experiència d'un temps qualitativament distint. Patañjali recomana al iogui "el control dels moments i de la seva continuïtat" (Yoga Sûtra 3,52) i el Kālacakratantra relaciona la inspiració-expiració primer amb el dia i la nit, després amb les quinzenes, posteriorment amb els mesos i els anys, i arriba progressivament als cicles còsmics més grans. És a dir, que mitjançant el seu propi ritme còsmic el iogui repeteix i reviu el Gran Temps còsmic, les creacions-destruccions-recreacions periòdiques de l'Univers²¹.

En la fisiologia mística del Ioga, ida i pingala són els dos canals a través dels quals circula l'energia psicovital a l'interior del cos. L'assimilació d'aquestes dues vies al Sol (inspirar) i a la Lluna (expirar) simbolitza clarament la "cosmització" del iogui. Però aquesta integració del Gran Temps no suprimeix el temps, només en canvia el ritme. Per sortir del temps caldrà que el iogui aconsegueixi unificar els dos corrents d'ida i pingala, aturant la respiració, concentrant els dos corrents i fent circular l'aire per una tercera via anomenada susumna (Hathayoga-pradīpikā IV, 16-17). El simbolisme no podria ser més evident: la unificació dels dos corrents d'aire equival a la unificació del sol i de la lluna, és a dir, a l'abolició del cosmos, a la reintegració dels contraris. Aquesta experiència precipita el samād-

20 La solidaritat existent entre l'acte de transcendir l'espai i transcendir el flux temporal queda palès en el mite de la nativitat de Buda. El Majjhīma-Nikāya III explica que quan va néixer el Boddhisattva, girant-se cap al Nord, va fer set passes protegit amb una ombrel·la blanca, i va dir: "Sóc el més alt del món, el millor del món, el primogènit del món; aquest és el meu darrer naixement; per a mi ja no hi haurà més existències". Els sapta padāni, les set passes que porten Buda a l'extrem del món, representen els set nivells còsmics que corresponen als set cels. En assolir el cim còsmic, Buda esdevé contemporani del començament del món. Ha abolit el temps i es troba en l'instant previ a la cosmogonia. La irreversibilitat del temps ja no compta per a ell.

21 El Suttavibhanga, per parlar de la iniciació, empra la imatge de la gallina que pon els ous i els cova fins que neixen els pollets. El naixement de l'ésser humà (la posta de l'ou) és el primer naixement; la seva eclòsio correspon al naixement provocat per la iniciació. D'aquí que el nom més comú donat als iniciats sigui dvija: nascut dos cops. En el rerefons hi ha la tradició hindú de l'ou còsmic que, en esclatar, allibera l'Embrí d'Or (Hiranyagarbha), el Pare de les Criatures (Prajāpati), Agni (Foc ritual) o Brahman. Trencar la closca de l'ou equival a trencar la roda de l'existència (samsāra), a transcendir l'espai còsmic i el temps cíclic.

hi, l'èxtasi o l'ènstasi. El iogui esdevé finalment un jivan-mukta, un alliberat en vida. Per tant, d'alguna manera, tot exercici de concentració iòguica aïlla qui el practica, el sostreu del flux habitual de la vida psicomenal i disminueix la pressió del temps. Cal destruir periòdicament el món per poder refer-lo, cal eliminar la memòria per viure en un univers nou, cal prescindir de la història per assolir la realitat pura.²²

ABSTRACT

La proximidad del año 2000 genera, en algunas mentalidades, sentimientos contrapuestos, de fascinación y de temor al mismo tiempo, emociones que tradicionalmente habían sido atribuidas a las realidades sagradas. Este artículo se propone mostrar de qué modo, desde que el hombre es hombre, ha vivido preocupado por el paso del tiempo y cómo este decurso afecta al sentido de la existencia humana. Con todo, a pesar del carácter universal de esta preocupación, los símbolos utilizados para expresar el afán por detener el tiempo difieren notablemente en Occidente y en Oriente.

• • • •

The proximity of the year 2000 causes in some mentalities opposed feelings of both fascination and terror, features that have traditionally been attributed to sacred realities. This article intends to show how, since the beginning of mankind, man has been concerned about the passing of time and how this course affects the sense of human existence. However, despite this universal concern, the symbols that have been used to express the urge to stop time differ considerably in the Western and Eastern worlds.

• • • •

La proximité de l'an 2000 génère, dans certaines mentalités, des sentiments opposés, à la fois de fascination et de crainte, caractéristiques qui traditionnellement avaient été attribuées aux réalités sacrées. Cet article essaie de montrer comme, depuis que l'homme est homme, celui-ci a été préoccupé par la fuite du temps et comment cette circonstance touche le sens de l'existence humaine. Cependant, malgré cette préoccupation universelle, les symboles qui ont été empruntés pour exprimer l'intérêt de freiner le passage du temps diffèrent notablement en Occident et en Orient.

• • • •

²² Hi ha, a més, la destrucció del subconscient, l'eliminació de la vida subliminar, la combustió dels Vāsanās. "Els vāsanās tenen el seu origen en la memòria" (Yoga S_tra IV, 9), tant en la memòria individual com en les restes kàrmiques de les innumerables existències anteriors, així com en tota la memòria col·lectiva que es transmet mitjançant la llengua i les tradicions. El iogui s'esforça per alliberar-se de la memòria, per abolir l'obra del temps.